

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(магістра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps2-M23z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Батуріна Інна Вікторівна

Керівник:
Чайковська Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної
психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА	9
1.1. Особливості професійної підготовки практичного психолога	9
1.2. Професійний відбір у системі особистісної підготовки практичного психолога	17
1.3. Змістові компоненти підготовки практичних психологів	25
1.4. Особистісна підготовка практичного психолога	31
Висновки до першого розділу.....	44
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВРОТИЧНИХ СТАНІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНОСТІ У ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ	45
2.1. Методичне забезпечення програми емпіричного вивчення невротизму та соціальної фрустрованості практичних психологів	45
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	51
2.3. Програма корекції невротичних розладів (станів) у практичних психологів	63
Висновки до другого розділу	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в процесі реформування суспільства зростає кількість людей, які потребують психологічної підтримки як на соціальному, так і на особистісному рівнях. Це стає особливо важливим у контексті поширення особистісних і міжособистісних проблем, що вимагають кваліфікованої допомоги фахівців. Рівень надання такої допомоги значною мірою залежить від професійної підготовки психологів. Однак сучасна система професійної освіти для психологів стикається з низкою труднощів.

Для багатьох людей робота є ключовою сферою, де формується їхня професійна самосвідомість. Задоволеність професійною діяльністю залежить від того, наскільки людина може реалізувати свої здібності, інтереси та особистісні якості в рамках професійних ситуацій.

Рівень професійної підготовки, оволодіння майстерністю та становлення спеціаліста нерозривно пов'язані з формуванням і розвитком професійної самосвідомості. Вона стає основним чинником, який впливає на діяльність і професійне зростання людини в цілому. Проте проблематика особистісної професійної самосвідомості залишається недостатньо розробленою як у певних професійних сферах, так і на різних етапах кар'єрного розвитку фахівців.

Активний розвиток практичної психології та психологічних практик акцентує увагу на питанні якості психологічних послуг та, відповідно, підготовки практичних психологів.

Теоретичний аналіз літератури показує, що нині багато аспектів, пов'язаних із психологічними проблемами особистості та професійної діяльності практичного психолога, перебувають у стадії дослідження (Г. Білокрилова, Т. Буякас, Н. Ісаєва та ін.). Подальшого вивчення потребує загальніша проблема – вплив специфіки практико-орієнтованої психологічної

діяльності на професійний вибір і самовизначення особистості (Є. Клімов, Г. Любімова та ін.).

Рівень професійної підготовки спеціаліста та оволодіння ним професійними навичками безпосередньо впливає на формування та розвиток його професійної самосвідомості. Дані з літературних джерел свідчать про існування зв'язку між якістю професійної підготовки, успішністю спеціаліста та розвитком його професійної самосвідомості (Є. Борисова, М. Жукова, А. Маркова, Т. Миронова та інші).

На сьогоднішній день недостатньо досліджені питання, пов'язані з професійною самосвідомістю практичного психолога, яка є ключовим внутрішнім механізмом професійного становлення. Існують окремі роботи, що аналізують особливості когнітивного компонента професійної самосвідомості студентів і практикуючих психологів (Н. Ісаєва, Т. Піддубна та ін.). Проте дослідження професійної самосвідомості як єдиної та динамічної системи залишаються малорозробленими, а також недостатньо визначені психолого-педагогічні умови, які сприяють її формуванню у студентів-психологів під час навчання у закладах вищої освіти.

Невирішеними залишаються також питання, що стосуються методичних і технологічних аспектів підготовки практичних психологів. Проте особливої уваги заслуговує аспект, пов'язаний із особистісною підготовкою психологів-практиків. Адже саме індивідуальні якості психолога та його особистісний потенціал є визначальними для покращення соціально-психологічного клімату в суспільстві.

Сучасні виклики вимагають від фахівців високого рівня кваліфікації. В умовах динамічного розвитку ринку праці та впровадження інноваційних технологій зростає потреба у професіоналах, які мають ґрунтовні знання, практичні навички, здатність до постійного самовдосконалення та бажання реалізувати свій потенціал задля суспільного блага.

Професійна освіта є визначальним чинником у формуванні кваліфікованих фахівців. Її сучасне завдання полягає не лише у наданні

здобувачам освіти ґрунтовних наукових знань, але й у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу майбутніх спеціалістів. Особливо це актуально для підготовки психологів, адже сучасний психолог — це особистість, здатна до гнучкості, постійного саморозвитку, професійної допомоги іншим, а також до ефективного вирішення власних завдань, реалізації свого потенціалу та досягнення самоактуалізації як цілісної життєвої мети.

Проблема готовності до професійної діяльності привертала увагу багатьох науковців, які розробляли різноманітні підходи до її розуміння та аналізу. Зокрема, дослідження готовності до різних видів праці та професійної діяльності проводили такі вчені, як Г. Балл, М. Дьяченко, Р. Каламаж, Л. Кандибович, Л. Карамушка, В. Моляко, П. Перепелиця, М. Смульсон, М. Томчук та інші. Особливу увагу вони приділяли як аспектам професійного навчання, так і шкільної підготовки (Н. Уткіна, А. Єлісеєв, Н. Шевченко та ін.). Окрім того, значна кількість праць була спрямована на дослідження готовності до педагогічної діяльності та виконання викладачем окремих професійних функцій (О. Винославська, П. Горностай, К. Дурай Новакова, Л. Кондратова, А. Линенко, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.).

Вивчення взаємодії між людьми також займає значне місце у наукових дослідженнях, як в Україні, так і за кордоном. Над цією темою працювали такі вчені, як Г. Андрєєва, Л. Виготський, В. Давидов, М. Коць, С. Максименко, А. Маслоу, В. Мясіщев, К. Роджерс, Д. Тібо, Е. Фромм, Ф. Хайдер та інші.

Особливості підготовки практичних психологів були предметом аналізу багатьох дослідників, серед яких О. Бондаренко, О. Бондарчук, Ф. Василюк, Ж. Вірна, І. Володарська, П. Горностай, Т. Говорун, О. Донцов, Ю. Ємельянов, С. Максименко, В. Семиченко, О. Солодухова, В. Панок, Л. Петровська, Н. Пов'якель, Є. Помиткін, Т. Титаренко, Л. Уманець, Н. Чепелева, І. Юсупов, Т. Яценко та інші. В їхніх роботах висвітлювалися питання адаптації студентів до навчального процесу, важливість

особистісного зростання психолога під час професійної підготовки, впровадження активних і інтерактивних методів навчання, підготовки до різних аспектів професійної діяльності, а також розробки моделей структури особистості практикуючого психолога.

Більшість наукових досліджень, присвячених діяльності практичного психолога в освітній сфері, зосереджуються на роботі з дітьми. Серед таких робіт можна виділити дослідження І. Дубровіної, А. Прихожан, М. Толстих та інших. Окрім цього, окремі дослідники приділяють увагу питанням адаптації психолога в освітньому середовищі. Зокрема, це праці М. Бітянної, А. Красилю, А. Новгородцевої, Р. Овчарової, Л. Скрипко тощо.

Недостатнє висвітлення питань особистісної підготовки практичних психологів у сучасних умовах стало підґрунтям для вибору теми цього наукового дослідження.

Об'єкт дослідження – особистісна підготовка практичного психолога в контексті професійної діяльності.

Предмет дослідження – психологічні особливості особистісної підготовки практичного психолога.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості особистісної підготовки практичних психологів у процесі їхньої професійної діяльності.

Завдання дослідження:

1. здійснити теоретичний аналіз проблеми особистісної підготовки практичних психологів;
2. визначити ключові змістові компоненти підготовки практичних психологів;
3. провести емпіричне дослідження проблем невротичних станів та соціальної фрустрації серед практикуючих психологів.

Методи дослідження. У межах роботи використовувався комплекс методів, вибір яких обумовлений специфікою завдань на кожному етапі. До методів належать: теоретичний аналіз і тлумачення наукових джерел з теми дослідження; емпіричні методи, такі як спостереження, анкетування,

використання тестів-опитувальників; а також статистичне опрацювання отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось протягом 2023-2024 рр. У ньому прийняли участь практичні психологи навчальних закладів м. Вінниці та здобувачі вищої освіти факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи спеціальності 053 Психологія Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Загальна кількість – 90 осіб.

Теоретична значущість дослідження полягає в наступному:

- здійснено концептуальний аналіз образу професії як інтегративної характеристики особистості психолога;
- вивчено аспекти, що стосуються особистісного розвитку, формування професійної свідомості та самосвідомості практичного психолога, а також специфіки його професійної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його теоретичних і емпіричних результатів для вдосконалення підготовки практичних психологів. Запропоновані психолого-педагогічні технології можуть стати основою для розробки інноваційних програм професійного навчання та підвищення кваліфікації практичних психологів, а також для моніторингу й оцінювання результатів їх підготовки. Зокрема, ці результати можуть бути застосовані у процедурах професійно-орієнтованого відбору та атестації фахівців.

Наукова новизна роботи визначається сукупністю сформульованих положень і отриманих результатів, які сприяють вирішенню актуальної проблеми сучасної психології – формування готовності особистості практичних психологів до професійної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи відображено в публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024 р.); на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (на пошану професора Шинкарюка А.І.) (Кам'янець-Подільський, 29 жовтня 2024 р.).

Публікації. Чайковська О.М., Батуріна І.В. Особливості професійної підготовки практичного психолога. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин* : матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С.190–193.

Чайковська О.М., Батуріна І.В. Особливості професійного становлення практичних психологів. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарюка А.І.)* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 29 жовтня 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. С. 208–210.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (87 найменувань). Робота містить 4 таблиці та 6 рисунків.

ВИСНОВКИ

Розкрито теоретико-методологічні основи особистісної підготовки практичних психологів. Встановлено, що професійна підготовка є комплексним процесом формування особистості в професійній сфері, який охоплює готовність до роботи в екстремальних умовах, набуття спеціалізованих знань, умінь і навичок, а також розвиток особистісних якостей, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків. У межах теоретичного аналізу були розглянуті основні наукові підходи до підготовки психологів.

Аналіз психологічних аспектів професійної підготовки та формування особистості практичного психолога дозволив визначити чинники, що сприяють виникненню внутрішніх протиріч у фахівців. Ці протиріччя формують зону особистісного розвитку та обумовлені соціальною ситуацією розвитку, провідною діяльністю, а також комплексом психологічних новоутворень, які забезпечують самостійність і ініціативність у професійній діяльності.

Внутрішні протиріччя стимулюють рефлексію у практичного психолога, що може призводити до таких негативних переживань, як почуття провини, невпевненість у собі, замкненість і незадоволеність власними досягненнями. За умов їх закріплення, ці стани можуть трансформуватися у стійкі риси, які в сукупності сприяють формуванню комплексу особистісної або професійної неповноцінності. Це супроводжується глибокими емоційними переживаннями, які, у свою чергу, можуть залишатися прихованими і з часом переростати в невротичний стан. Такий стан має ризик стати хронічним, що може спричинити дезадаптацію особистості до соціального середовища.

Соціальна фрустрованість у практикуючих психологів проявляється гостро і часто виражається у вигляді невротичних реакцій на різні події у навколишньому житті.

На основі теоретичного обґрунтування проблеми взаємозв'язку між невротизацією та соціальною фрустрованістю особистості практикуючого психолога була розроблена програма емпіричного дослідження цього феномена.

Для визначення змістових особливостей проявів невротичних розладів (таких як депресія, астения, поведінкові порушення, вегетативні розлади, проблеми зі сном і тривожність) та типових симптомокомплексів індивідуально-типологічних характеристик і стилю міжособистісної взаємодії, досліджуваним було запропоновано виконання низки діагностичних методик. Серед них: діагностика рівня невротизації за методикою Л. Вассермана, оцінка рівня соціальної фрустрованості (також за Л. Вассерманом), визначення невротичних розладів за методикою В. Сєднєва, скорочений варіант тесту ММРІ («Міні-мульт»), адаптований Ф. Березіним і М. Мирошніковою, а також методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі.

Особливості проявів невротичних розладів і типових симптомокомплексів індивідуально-типологічних характеристик практикуючих психологів вивчалися в рамках констатувального експерименту.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу щодо зв'язку між рівнем невротизації (високий, середній, низький) та соціальною фрустрованістю. Цей зв'язок характеризується специфічними особливостями проявів невротичних розладів (депресія, астения, поведінкові порушення, вегетативні розлади, порушення сну, тривожність) і типових симптомокомплексів індивідуально-типологічних рис і стилів міжособистісної взаємодії.

Щодо співвідношення рівня невротизації та соціальної фрустрованості було встановлено закономірність: у групах із високим і середнім рівнями невротизації спостерігається дуже високий рівень соціальної фрустрованості, тоді як у групах із низьким рівнем невротизації цей показник значно нижчий.

Аналіз отриманих результатів показав, що в групах із різним рівнем невротизації (високим, середнім і низьким) спостерігаються спільні тенденції незадоволеності окремими сферами життєдіяльності. Зокрема, це стосується задоволеності професійною діяльністю, соціальним статусом, дозволями, можливостями для професійного вибору. Найбільший контраст у рівнях соціальної фрустрованості психологів виявлено в таких сферах: взаємини з колегами та одногрупниками, умови навчання, матеріальне становище, стосунки з батьками і друзями, можливість цікаво проводити дозволя та загальний спосіб життя.

У групах із високим і середнім рівнями невротизації зміст невротичних порушень характеризується проявами астенічного синдрому, поведінковими розладами, вегетативними порушеннями, розладами сну та високим рівнем тривожності.

Отримані результати підтверджені додатковими діагностичними методиками, які виявили патохарактерологічні показники, такі як психопатія, параноя, психастенія та шизоїдність. У міжособистісних стосунках домінували риси егоїстичності, агресивності, підозрливості та залежності. Також були зафіксовані спонтанна агресивність, депресивність, дратівливість, реактивна агресивність і емоційна нестабільність.

Результати емпіричного дослідження стали основою для розгляду корекційних підходів до роботи з невротичними розладами в процесі особистісної підготовки практикуючих психологів. Ці підходи спрямовані на формування адекватного ставлення до ситуацій і оточуючих людей, що загалом сприяє соціальній адаптації.

На основі результатів проведеного експериментального дослідження була розроблена психологічна програма корекції невротичних розладів у практичних психологів. Метою цієї програми є розвиток свідомості, спрямований на подолання негативних емоцій, невротичних станів і підвищення ефективності у вирішенні життєвих проблем. Реалізація

програми сприятиме позитивним змінам у регулятивній структурі особистості практичних психологів.

Основний принцип психокорекційної діяльності полягає в інтеграції психотерапевтичних і педагогічних підходів. Програма розроблена з урахуванням клінічних проявів, провідних синдромів та рівня соціальної і педагогічної дезадаптації. Корекційний вплив має поєднуватися з заходами, спрямованими на поліпшення мікросоціального середовища (взаємини в сім'ї, з друзями та колегами). Важливим аспектом є індивідуальний підхід, що включає визначення найбільш збережених і ресурсних аспектів особистості для їх використання у процесі корекції.

Розроблена програма «Корекція невротичних розладів» орієнтована на практичних психологів та здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія». Реалізація програми здійснюється через тренінгові заняття, які мають на меті подолання невротичних розладів і розвиток копінг-стратегій, спрямованих на вирішення завдань. Основні завдання програми включають: зниження рівня невротизації у представників групи ризику; подолання внутрішньоособистісних конфліктів; корекцію акцентуйованих рис характеру; подолання негативних психічних станів (тривога, фрустрація, страх, печаль, агресія, гнів, провина); розвиток копінг-стратегій, орієнтованих на вирішення проблем.

Дослідження відкриває перспективи для подальшого вивчення таких аспектів, як індивідуально-типологічні особливості психологів, стилі їх міжособистісної взаємодії, оцінка рівня емоційно-особистісної дезінтеграції, визначення психотравмуючих факторів і суті психологічних конфліктів, а також динаміки невротичних станів та ефективності психотерапії.

Особливу увагу в процесі особистісної підготовки практичних психологів слід приділяти тим аспектам фахової освіти й самовдосконалення, які спрямовані на ефективну самокорекцію психічних станів і корекцію поведінки інших людей. У цілому особистісна підготовка психологів потребує використання сучасних психолого-педагогічних технологій як у

процесі професійної підготовки студентів-психологів, так і в системі підвищення кваліфікації практикуючих психологів.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Н.О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності психолога: монографія. Слов'янськ: Видавець Маторін Б.І., 2010. 561 с.
2. Андрійчук І.П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
3. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації загальної та професійної освіти. *Вісник національного технічного університету України «КПІ»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка.» Київ : ІВУ «Політехніка». 2001. №1. С. 23–24.
4. Баранова Н.П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 159 с.
5. Бех І.Д. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні. *Рідна школа*. 2004. С. 16–19.
6. Бех І. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2003. №3. С. 1–6.
7. Бітянова М.Р. Психолог у школі: зміст діяльності й технології: посібник. Київ : Главник, 2007. 159 с.
8. Варій М.Й., Козяр М.Й, Коваль М.М. Військова психологія і педагогіка: посібник; за заг. ред. М.Й. Варія. Львів: Сполом, 2003. 624с.
9. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.
10. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 410 с.

11. Гринців М.В. Особливості саморегуляції майбутніх психологів як чинник їхнього професійного становлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2016. 20 с.
12. Гринців М.В. Психологічна готовність як чинник професійного становлення. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту 17 психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том 11. Вип. 9. Київ : Фенікс, 2014. С. 236–246.
13. Джонсон Девід В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / Пер. з англ. В. Хомика. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 288 с.
14. Дідик Н.М. Особливості особистісної зрілості та самоактуалізації соціальних педагогів у процесі їх професійної підготовки. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 6. С. 58–62.
15. Дуткевич Т.В. Практична психологія: вступ у спеціальність : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
16. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.І. Єрмакова, Г.М. Нессен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
17. Занюк С.С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
18. Занюк С.С. Мотиваційний тренінг формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота* 2002. № 8. С. 31–42.
19. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / [упоряд. Л. Галіцина]. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
20. Іваненко Б.Б. Проблема формування професіоналізму майбутнього практичного психолога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України*. 2003. Вип. 3/4. С. 49–57.
21. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник. Київ : Либідь, 2004. 424 с.

22. Карамушка Л.М. Психологія управління закладом середньої освіти : монографія. Київ : Ніка–Центр, 2000. 332 с.
23. Кісарчук З.Г. Актуальні питання професійної підготовки психологів-консультантів та психотерапевтів. *Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології*. Матеріали Міжнародної наук. конференції. Київ, 2002. Т. 4. С. 184–188.
24. Кісарчук З.Г. Проблема професійної підготовки психологів-консультантів та психотерапевтів. *Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 176–177.
25. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: підготовка психолога-практика: навчальний посібник / за ред. Т.С. Яценко. Київ: «Вища школа», 2008. 342 с.
26. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2012. 400 с.
27. Коць М.О. Психологія педагогічної взаємодії у вищому навчальному закладі : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 348 с.
28. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
29. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці. Київ : КНЕУ, 2002. 182 с.
30. Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 128 с.
31. Лефтеров В.О. Методологічні основи і принципи психологічного тренінгу. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Харків: УЦЗУ, 2007. Вип. 2. С. 88–98.

32. Лефтеров В.О. Характеристика особистісних та професійних якостей тренера-психолога в органах внутрішніх справ. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*: зб. статей. Ялта, 2008. Вип. 17, ч. 1. С. 156–164.
33. Литвин А.В. Теоретико-методологічні засади принципу наступності та перспективності в професійній освіті. *Проблеми інтеграції у сучасній професійній освіті: методологія, теорія, практика*: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2004. С. 27–38.
34. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 416 с.
35. Ляльчук Г.Д. Підліток і реальний світ. Корекційно-розвивальна програма. *Психологічна газета*. 2007. № 15 (87). С. 3–23.
36. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник Київ : Центр навч. літератури, 2004. 272 с.
37. Максименко С.Д. Психологія особистості: підручник. Київ : ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
38. Максименко С.Д., Зароцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). Київ : Главник, 2005. 112 с.
39. Матвєєва М.П. Особливості професійної діяльності шкільного психолога. *Практична психологія та соціальна робота* 2003. № 1. С. 44–60.
40. Матохнюк Л.О. Аналіз структури психологічної готовності до професійної діяльності в науковій літературі. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми психологічної підготовки в системі вищої освіти»*. Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2005. С. 58–66.
41. Мілютіна К.Л. Теорія і практика психологічного тренінгу. Київ : МАУП, 2004. 192 с.
42. Мова Л.В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Київ, 2003. 20 с.

43. Мороз Л.І. Основи професійно-психологічного тренінгу (у запитаннях та відповідях): навч. посібн. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2004. 130 с.
44. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посібн. / за заг. ред. О.Г. Мороза. Київ : НПУ, 2003. 267 с.
45. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
46. Моргун В.Ф., Тітов В.Ф. Основи психологічної діагностики: навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 464 с.
47. Овдієнко І.М. Зміст і структура психологічної готовності керівників загальноосвітніх навчальних закладів до взаємодії зі шкільною психологічною службою. *Актуальні проблеми психології*; за ред. С.Д. Максименко, Л.М. Карамушки. Київ, 2008. Т. 1. Ч. 20. С. 106–108.
48. Осадько О.Ю. Основи психологічної допомоги особистості : навч. посіб. Київ : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2004. 87 с.
49. Панок В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: монографія. Чернівці : Технодрук, 2010. 486 с.
50. Пов'якель Н.І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 40 с.
51. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія власного досвіду як метаінструменту розуміння та інтерпретації у діяльності практичного психолога. Мат. III з'їзду Тов-ва психологів України. Київ : РННЦ «ДІНІТ», 2000. С. 149–150.
52. Пов'якель Н.І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ , 2004. 499 с.
53. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.

54. Попелюшко Р.П. Програма корекції відхилень у розвитку самооцінки студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота* 2006. № 8. С. 55–63.
55. Приходько Ю.О. Практична психологія: введення в професію :[навч.посібник для студ. вищ. навч. закладів Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 180 с.
56. Пророк Н.В. Практичний психолог: професійно-важливі якості. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр.* / під ред. Максименка С.Д. Том III, Ч. 8. Київ, 2001. С. 190–194.
57. Пророк Н.В. Рефлексивна оцінка діяльності шкільного психолога. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах : посібник ; за заг. ред. акад. С.Д. Максименка. Київ., 2000. С. 240–266.
58. Психодіагностика. Психологічний практикум : навч. посібн. / Баклицька О.П., Баклицький І.О., Сірко Р.І., Слободяник В.І. Львів :СПОЛОМ, 2015. 464 с.
59. Психологія праці та професійної підготовки особистості: за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. Харків : ТУП, 2001. 330 с.
60. Радчук Г.К., Андрійчук І.П. Підготовка особистості майбутніх практичних психологів. *Практична психологія та соціальна робота.* 2003. С.18–20.
61. Ренке С.О. До проблеми аналізу навчально-професійної діяльності як провідної в юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології: Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України* / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 17. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 459–469.
62. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.

63. Рєпнова Т.П. Тренінг емоційної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота* 2006. № 3. С. 29–30.
64. Руда Г.В. Готовність практичного психолога до взаємодії з педагогічним колективом школи. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*; редкол. : О.Л. Ануфрієва [та ін.] Київ : Геопринт, 2009. Вип. 12. С. 254–261.
65. Сафін О.Д., Сідак В.С. Психолого-акмеологічні основи професійного самовдосконалення співробітників правоохоронних органів України: монографія. Київ : Вид-во НА СБ України, 2004. 178 с.
66. Семиченко В.А., Ганус О.М., Зданевич Л.В. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів ВУЗу. /за заг. ред. В.А. Семиченка. Хмельницький: ХПП, 2001. 253 с.
67. Солійчук І.І. Теоретико-методологічний аналіз проблеми готовності практичного психолога до професійної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 19. С. 657–667.
68. Татенко В.О. Суб'єктна парадигма у психології освіти. *Педагогіка і психологія: науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України*. 2004. №2. С. 11–23.
69. Технології роботи організаційних психологів: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипл. освіти / за наук. ред. Л.М. Карамушки. Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
70. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
71. Титаренко Т.М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 21–23.
72. Титаренко Т.М. Кризове психологічне консультування. Київ : Главник, 2004. 96 с.

73. Тімченко О.В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 268 с.
74. Томчук М.І. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. *Психологія і суспільство*. 2010. №4. С. 41–46.
75. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача». Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. 240с.
76. Хоружий С.М., Онищенко Г.І. Психологічне консультування. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 57 с.
77. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування : навчальний посібник. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 464 с.
78. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Модульно-рейтинговий курс: навч. посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2005. 656 с.
79. Чаплак Я. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип у підготовці психологів-практиків до консультативної діяльності. *Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Київ : ЕКСМО, 2005. Вип. 2. С. 196–208.
80. Чаплак Я.В., Гаркавенко Н.В., Солійчук І.І. Формування готовності майбутніх практичних психологів до консультативної взаємодії зі старшокласниками, схильними до правопорушень: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 232 с.
81. Чепелева Н.В. Психологічні механізми розуміння та інтерпретації особистого досвіду. *Проблеми психологічної герменевтики* / за ред. Н.В. Чепелевої. Київ : Міленіум. 2004. С. 63–71.
82. Чепелева Н.В. Розвиток особистості психолога практика в процесі навчання у вузі. *Українська еліта та її роль в державотворенні: наукові записки Інституту психології*. Київ, 2000. Вип. 20. С.224–229.

83. Черепехіна О.А. Особливості психологічної готовності психологів до професійної діяльності у спорті: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2006. 23 с.
84. Шевченко Н.В. Висловлювання психолога як знаряддя його професійної діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*. Вип. 5. Дніпропетровськ : Дніпропетровський нац. ун-т, 2000. С. 3–9.
85. Шевченко Н.Ф. Актуальні питання професійної підготовки психологів у системі вищої освіти. *Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 186–189.
86. Щербан Т.Д. Психологічні особливості педагогічної діяльності. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України; за ред. С.Д. Максименка. Т. III. Ч. 8. Київ : ГНОЗІС, 2001. С. 249–260.
87. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.